

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Прийменко Світлани Анатоліївни на тему:

«Еколого-економічні засади управління життєвим циклом енергетичного продукту»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Існуюча на сьогодні в Україні кризова еколого-економічна ситуація в значній мірі пов'язана з веденням екологічно нераціональної господарської діяльності. Україна має високий рівень навантаження на довкілля, ресурсоемності та енергоемності, який в разі перевищує відповідний рівень в розвинених країнах. Тому однією з найбільш важливих умов сталого розвитку України є вирішення проблем енергоемності виробництва і енергозабезпечення економіки, які впродовж останніх років залишаються загрозою для економічної безпеки України. В цьому аспекті концепція «зеленої» економіки, ініційована Програмою ООН із навколишнього середовища (ЮНЕП), пропонує спрямувати зусилля та інвестиції на ключові економічні сектори, одним з яких є еколого-орієнтований розвиток енергетики. У Європейському Союзі прийнято пан'європейський План відновлення економіки, яким передбачено прийняття низки екологічно-орієнтованих заходів, зокрема в галузі енергоефективності. Крім того, багато держав-членів ЄС розробили національні плани відновлення економіки. Головними «зеленими» заходами, які передбачено цими планами відновлення, є заходи в галузі енергоефективності, використання відновлювальних джерел енергії. Тому з врахуванням міжнародного досвіду, в умовах глобалізації та посилення негативного антропогенного впливу об'єктів енергетики на навколишнє природне середовище виникає об'єктивна необхідність розроблення дієвого механізму управління життєвим циклом енергетичного продукту на засадах «зеленої» економіки як підґрунтя для переходу до енергозберігаючих технологій та урахування природно-ресурсної політики держави та її регіонів. В існуючих системах управління видобуванням енергетичних ресурсів, виробництва електричної енергії та її кінцевого споживання недостатньо інтегрованими залишаються проблеми, пов'язані з забезпеченням екологічної безпеки на кожній стадії та етапі життєвого циклу енергетичного продукту. Саме тому тема дисертаційного дослідження Прийменко Світлани Анатоліївни «Еколого-економічні засади управління життєвим циклом енергетичного продукту» є надзвичайно актуальною та своєчасною.

2. Зв'язок роботи з державними та галузевими науковими програмами і темами

Дисертаційна робота виконана у контексті реалізації енергетичної стратегії України на період до 2030 року (2006 р., проект оновленої «Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» затверджено Указом Президента України від 12 березня 2012 року № 187/2012).

Тема дисертаційної роботи відповідає тематиці наукових досліджень Сумського державного університету. Зокрема, автор приймала участь у виконанні таких науково-дослідних робіт як: «Фундаментальні основи формування екологічно орієнтованих механізмів реалізації соціально-економічного потенціалу в умовах інформаційного суспільства» (номер держреєстрації 0111U002149, 2011-2013 рр.), до звіту за якої увійшли пропозиції автора щодо удосконалення механізмів реалізації концепції екологічно чистої енергетики в Україні; «Фундаментальні основи екологобезпечної трансформації регіональних еколого-економічних систем» (номер держреєстрації 0111U003564, 2011-2015 рр.), де автором визначені особливості формування тарифів на електричну енергію з урахуванням еколого-економічних збитків від забруднення довкілля; «Організаційно-економічні засади врегулювання екологічних конфліктів» (номер держреєстрації 0111U006115, 2011-2016 рр.), де автором обґрунтовано методичний підхід до визначення терміну служби електростанцій з урахуванням рівня забруднення довкілля від об'єктів енергетичної галузі.

3. Ступінь обґрунтованості основних положень дисертаційної роботи, висновків і рекомендацій та їх достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Прийменко С. А. базуються на системному підході стосовно дослідження еколого-економічних основ природокористування в сфері управління життєвим циклом енергетичного продукту.

Підґрунтям основних положень дисертації, які містять наукову новизну, стало вивчення та застосування автором результатів сучасних фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативних і нормативно-правових актів України, матеріалів наукових та науково-практичних конференцій з проблем природокористування і сталого розвитку тощо.

Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення економічної теорії, економіки природокористування й охорони навколишнього середовища, сучасні концепції сталого розвитку, екологічного менеджменту та енергетичної безпеки.

Обґрунтованість результатів роботи підтверджується адекватним використанням сучасних методів дослідження: наукової абстракції, логічного узагальнення, індукції та дедукції, діалектичного – при визначенні сутності товару, ресурсу, продукту в енергетиці та ЖЦ кожного з них; логіко-структурного, порівняльного і статистичного аналізу – при порівнянні

регіонів України за рівнем розвитку енергетики та станом довкілля; експертних оцінок, індексного методу і методу групувань – при визначенні оптимального терміну функціонування електростанції; системно-структурного аналізу – при структуризації еколого-орієнтованої системи управління ЖЦ ЕП; аналізу і синтезу, факторного аналізу – при розробці регіональної диференціації тарифів на ЕП з урахуванням екологічного чинника; економіко-математичного моделювання – при обґрунтуванні стратегій вибору домінуючих енергоресурсів в Україні.

Наукові положення, висновки й рекомендації, що сформульовані у дисертації, є достовірними. Достовірність забезпечено за рахунок використання значного обсягу матеріалів офіційної статистики України і підтверджено впровадженням результатів наукових досліджень у практичну діяльність ряду установ.

Достовірність усіх наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується також глибоким комплексним аналізом фундаментальних наукових праць (більш ніж 200 найменувань) зарубіжних та вітчизняних вчених щодо концептуальних засад економіки природокористування, сучасних концепцій екологічної та енергетичної безпеки. Робота характеризується коректним використанням загальнонаукових та спеціальних засобів емпіричного та теоретичного пізнання. Окремі пропозиції автора знайшли застосування в сучасних умовах при ухваленні управлінських рішень на різних рівнях господарювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку держави.

Основні положення дисертації доповідалися на наукових та науково-практичних конференціях в різних регіонах України (2010-2014 рр.) та отримали позитивні відгуки.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз еколого-економічних засад управління життєвим циклом енергетичного продукту, проведеного Прийменко С. А. в межах дисертаційного дослідження дає достатньо підстав для висновку, що вони характеризуються науковою новизною і практичною сформованістю. До найбільш вагомих результатів дослідження слід віднести наступні: обґрунтування сутності теоретичних та науково-методичних засад формування еколого-орієнтованої системи управління ЖЦ ЕП та методичних засад реалізації концепції екологічно чистої енергетики, які враховують сучасні вектори державної екологічної політики та сценарій дій з нівелювання існуючих екологічних загроз в часі та просторі відповідно до європейських вимог.

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел.

Структура дисертації повністю узгоджується із її назвою, метою і завданнями. Дисертація належним чином оформлена, наукові положення викладені конкретно і логічно, висновки ґрунтуються на результатах власних

авторських дослідженнях. Усе це дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота є завершеною та цілісною науковою працею, а її зміст та викладення є послідовними та логічними.

У вступі дисертації розкрито актуальність дослідження теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Сформульована мета і завдання дослідження, окреслено методи та описана інформаційна база дослідження, обґрунтована наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок дисертанта в їх розробку, наведено результати апробації досліджень та їх впровадження у практику господарювання (стор. 4 дисертації).

У першому розділі визначено трактування понятійного апарату дисертаційного дослідження, вихідні передумови, критерії та науково-методичні засади еколого-орієнтованого управління життєвим циклом енергетичного продукту. На відміну від існуючих підходів щодо структуризації життєвого циклу енергетичного продукту дисертант запропонував виділити стадію ресурсного забезпечення, а також виокремити на всіх стадіях життєвого циклу енергетичного продукту етапів утворення та утилізації екологічно-шкідливих відходів (стор. 39, 44-49 дисертації).

В роботі констатується, що в існуючих системах управління видобуванням енергетичних ресурсів, виробництва електричної енергії та її кінцевого споживання недостатньо інтегрованими є процеси, пов'язані із забезпеченням саме екологічної безпеки на кожній стадії та етапі життєвого циклу енергетичного продукту. Тому виникає необхідність дослідження та розроблення методичних підходів до формування еколого-орієнтованої системи управління життєвим циклом енергетичного продукту, під якою дисертант пропонує розуміти таку, що забезпечує екологічну безпеку на кожній із стадій та етапі життєвого циклу енергетичного продукту шляхом координації виробничих і природоохоронних функцій та процесів енергетичних суб'єктів господарювання (стор. 49-62 дисертації).

При цьому цілком логічна посилка здобувача щодо дослідження системи еколого-орієнтованого управління життєвим циклом енергетичного продукту на засадах функціонально-процесної декомпозиції, яка базується на поєднанні функціональної декомпозиції, орієнтованої на комплексне врахування еколого-економічних зв'язків і завдань за стадіями життєвого циклу енергетичного продукту, та процесної декомпозиції, спрямованої на встановлення чіткої черговості ухвалення рішень. Можна визнати, що саме така синергія, на думку здобувача, дозволяє інтегрувати природоохоронні функції з процесами ресурсного забезпечення, виробництва та споживання енергетичного продукту.

Дисертант ґрунтовно проаналізувала екологічну ситуацію і перспективи розвитку вітчизняного паливно-енергетичного комплексу з позиції раціональності ресурсокористування та вибору домінуючого енергоресурсу (стор. 66-122 дисертації), що дозволяє зробити висновки про існуючий стан проблеми та шляхи її вирішення.

В роботі в контексті обґрунтування перспектив впровадження концепції екологічно чистої енергетики в паливно-енергетичний комплекс України констатується, що основними проблемами галузі є: висока залежність від країн-постачальників енергетичних ресурсів; низький рівень розвитку альтернативної енергетики; високий рівень зносу електростанцій; швидкі темпи зростання обсягів споживання електроенергії населенням тощо (стор. 8 автореферату, стор. 67 дисертації).

Науково доведено, що в довгостроковій перспективі в Україні слід віддавати перевагу виробництву електроенергії з використанням вітру, сонця та води, оскільки подальше довгострокове домінування існуючих газових й атомних електростанцій, на справедливу думку здобувача, становить загрозу для енергетичної безпеки внаслідок недиверсифікованості постачальників енергоресурсів (стор. 117-118 дисертації).

У третьому розділі автором запропоновано науково-методичні положення щодо обґрунтування оптимального терміну функціонування електростанції та реалізації концепції екологічно чистої енергетики через регіональну диференціацію роздрібних тарифів на електроенергію; обґрунтовано пропозиції щодо подолання основних еколого-економічних проблеми, які виникають у процесі утилізації відходів на різних стадіях ЖЦ ЕП (стор. 138-144, 157-160, 163-170 дисертації).

На фаховому рівні визначено, що еколого-орієнтоване управління ЖЦ ЕП на стадії виробництва електроенергії має орієнтуватись на вимоги екологічної та природно-техногенної безпеки країни, задля чого необхідно врахувати еколого-економічні витрати різних напрямків (стор. 50-54 дисертації).

Заслуговує уваги підхід автора щодо проблеми раціональної утилізації відходів, яка виникає на кожному етапі ЖЦ ЕП, причому вирішувати її необхідно, як вважає автор дослідження, з урахуванням вимог забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки (стор. 163-170 дисертації, стор. 12 автореферату).

На підставі проведених досліджень цілком слушно констатується, що сучасний стан електроенергетики потребує екологізації кожної окремої стадії ЖЦ ЕП. Таким чином, можна розділити думку дисертанта щодо необхідності використання еколого-орієнтованої системи управління ЖЦ ЕП як обов'язкової умови менеджменту електроенергетики у зв'язку зі значним екодеструктивним впливом об'єктів енергетики на довкілля (стор. 17-26, 50-60 дисертації).

Вивчення змісту дисертації, опублікованих наукових праць та автореферату дає підстави стверджувати, що найбільш суттєвими в науковому і практичному значенні є результати, які містять елементи наукової новизни щодо удосконалення науково-методичних підходів:

- до формування стратегій розвитку електроенергетики на засадах концепції екологічно чистої енергетики, що, на відміну від існуючих, передбачає вибір на стадії ресурсного забезпечення ЖЦ ЕП домінуючих енергоресурсів із використанням матриці, в якій враховані рівень

енергетичної безпеки країни та ступінь відповідності технології виробництва ЕП вимогам концепції сталого розвитку (стор. 8-10 автореферату, стор. 82-122 дисертації);

- до еколого-економічного обґрунтування оптимального терміну функціонування електростанцій, що, на відміну від існуючих, передбачає мінімізацію інтегральних питомих дисконтованих еколого-економічних витрат, які включають витрати: на компенсацію прямих і непрямих збитків від забруднення довкілля відходами, що мають місце на різних етапах ЖЦ ЕП; на здійснення поточних екологічних платежів; на рекультивацію земельних ділянок і захоронення відходів; на ліквідацію можливих техногенних аварій (стор. 10-11 автореферату, стор. 130-146 дисертації);

- до структуризації життєвого циклу енергетичного продукту, які, на відміну від існуючих, базуються на виокремленні стадій ресурсного забезпечення, виробництва та споживання електричної енергії з виділенням етапу утворення відходів на кожній з цих стадій, що дозволяє ефективно враховувати еколого-економічні наслідки екодеструктивного впливу на довкілля (стор. 40-49 дисертації, стор.6-7 автореферату).

5. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Теоретичні та методичні положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи доведені до рівня практичних розробок і можуть бути застосовані як у подальших дослідженнях, так і в практичній роботі органів місцевого самоврядування та державної влади, які пов'язані з процесами управління життєвим циклом енергетичного продукту з урахуванням екологічного фактору.

Практична значимість отриманих в дисертації наукових результатів підтверджується їх використанням в діяльності Департаменту економічного розвитку і торгівлі Сумської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 02-01/322 від 10.03.2015 р.); Департаментом інфраструктури міста Сумської міської ради (довідка про впровадження № 463/05.01.02-17 від 04.03.2015 р.); ТОВ «Сумитеплоенерго» (довідка про впровадження № 1102 від 17.03.2015 р.) Окремі теоретичні та методичні положення дисертації впроваджені у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Економіка енергетики» і «Економіка природокористування» (акт про впровадження №3 від 20.03.2015 р.).

6. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в 20 наукових працях загальним обсягом 7,31 друк. арк., з яких особисто автору належить 5,08 друк. арк., зокрема: підрозділи у 2 колективних монографіях, 11 статей у наукових фахових виданнях (з них 4 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 статті у зарубіжних наукових виданнях),

7 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій. Публікації повністю відображають задекларовану новизну наукових досліджень та висновки і пропозиції, зроблені у роботі. Автореферат дисертації також віддзеркалює основні результати здійсненого дослідження. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають автору право публічного захисту дисертації.

7. Дискусійні положення та критичні зауваження

Відзначаючи в цілому значну і корисну для науки і практики дослідницьку роботу й оцінюючи позитивно дисертацію Прийменко С. А., необхідно зауважити, що робота не позбавлена недоліків змістовного характеру та редакційних огріхів, серед них:

1. У розділі 1 висвітлено концептуальні засади розвитку чистої енергетики та перспективи її впровадження в Україні. Однак, приділено увагу лише передумовам та світовому досвіду, тоді як визначення принципів та критеріїв в дисертаційній роботі досліджено недостатньо повно (стор. 12-30 дисертації).

2. Стверджуючи, що метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретичних положень та науково-методичних підходів до управління життєвим циклом енергетичного продукту для забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки в Україні, автор залишив поза увагою висвітлення питань законодавчо-нормативного характеру саме в цьому форматі (стор. 49-62 дисертації).

3. Доречними є пропозиції дисертанта щодо проблеми раціональної утилізації відходів, однак залишається відкритим питання щодо її практичного впровадження з урахуванням вимог забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки (стор. 160-171 дисертації).

4. В роботі задекларовано розробку науково-методичних положень щодо еколого-орієнтованої системи управління ЖЦ ЕП на стадії ресурсного забезпечення, однак слід було чітко визначити ключові напрями її формування (стор. 82-100 дисертації).

5. Практичні положення носять конструктивний характер, однак, нажаль, здобувач залишив поза увагою обґрунтування доцільності використання такого важливого інструменту як екологічний аудит з метою визначення наслідків екодеструктивного впливу на довкілля, які виникають на кожній стадії отримання енергетичного продукту (стор. 54-59 дисертації).

6. До другорядних зауважень належить недостатнє насичення роботи конкретними економічними розрахунками та наявність другорядної інформації.

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи і можуть бути усунені в процесі подальших досліджень.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

У цілому дисертаційна робота Прийменко С. А. є самостійно виконаною та завершеною науковою працею, в якій отримані нові наукові результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання – удосконалення підходів до управління ЖЦ ЕП для забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки в Україні.

Тема дисертації є актуальною, поставлені мета і завдання дослідження вирішені.

Тематика дисертаційного дослідження відповідає пріоритетним напрямкам розвитку науки і техніки, державній екологічній політиці та державним і регіональним науковим програмам і темам. Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Автореферат дисертації в повній мірі розкриває її зміст, основні наукові результати та їх наукову новизну і практичну значимість. Публікації за темою дисертації достатньо повно відображають отримані наукові результати і ступінь їх наукової новизни. Основні положення дисертаційного дослідження пройшли апробацію на наукових і науково-практичних конференціях, де отримали позитивну оцінку.

Дисертаційна робота та її автореферат виконані з дотриманням вимог, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема – пп. 9, 11, 12, 13, 14 “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища.

Завідувач сектору прикладних проблем
екологізації економіки регіону

Інституту проблем ринку та

економіко-екологічних досліджень НАН України

д.е.н., професор, Заслужений економіст України

 Т. П. Галушкіна

Підпис д.е.н., проф. Т. П.
Засвідчую
Вчений секретар В. М.
д.е.н., с.н.с. Кушарова В. М.

Рішення отримано 20.12.2015
Вчений секретар
сперіалізованої
вченої ради

І.к. 0207015